

2013 november Tanulmány

Ormos Mária: Kultúrharc

Hamvas Béla először 1936-ban megjelent Modern apokalipszis című írásában (újra kiadva: Gondolat, Budapest, 1986) a korabeli válsághangulatról a következőket írta: „Van-e egyáltalán krízis? Nem örökké meglévő valami ez? Mindig krízis van. Ha az ember előveszi a legrégebb írásműveket, már találkozik azzal a sajátságos szellemmel, amely a kort kifogásolja, és azt jósolja, ha az emberek nem térnek jobb útra, pusztulásnak néznek elébe. Laoce, Buddha, Hérakleitosz apokaliptikus hangja éppoly könnyen felismerhető, mint néhány gnosztikusé, igazi és pszeudo-evangélistáé... Krízis ma éppoly kevésbé van, mint Laoce korában, vagyis ma éppúgy van, mint akkor volt, de ez a mai kor nem kevésbé válságos, nem válságosabb, mint a történelem bármely más korszaka.”

E merész kijelentéseket követően Hamvas végigszáguld a világ kultúrtörténetén, és végül oda jut, hogy a mindenkori válság az ember mindenkori kulturális válsága. Az ember minduntalan megoldandó problémák elé kerül, és ezeket lényegében véve megoldhatatlannak érzi. Kiutat keres, és válságtudat lepi el. A problémák valóságok, de a válságtudat nem segít rajtuk. A nehézségek súlyát növeli, hogy a szellem embereinek időben jött figyelmeztetéseit a reáliák emberei nem veszik figyelembe, vagy meg se hallják. Három hibás, kiúttalan viselkedési formát sorakoztat fel. Az egyik annak az embernek az esete, aki színleléssel akar túljutni az általa negligált válságon, ám a mosoly az arcára fagy. Szerb Antal nyomán e típust „lótuszevőnek” nevezi. A másik kívülről, valamilyen általa vallott elmélet nevében mindentudóként lép fel, és erőszakos megoldásokkal próbálkozik, amelyek azonban sosem sikeresek. Őket Hamvas „outsidereknek” nevezi, mert kívülállók. Végül van olyan ember, aki lemarad, kimarad az időből, és „visszaesik a múltba”.

Hamvas gondolatmenetét azért idéztem fel, mert számos támpontot ad egy olyan elgondoláshoz, amely a világtörténet értelmezésében az első helyek egyikén veszi figyelembe az ember drámai szellemi/kulturális küzdelmét a maga alkotta kultúra körében. Ha ehhez hozzáteszem a kultúrák egymás közötti küzdelmét is, amiről Hamvas nem szól, közel kerülök ahhoz, hogy a történelmet kultúrharcként vegyem szemügyre. A keresztény, nyugati és az iszlám kultúra szembenállását vizsgálva Samuel Huntington már megtöltött egy vaskos kötetet, de részletesen csak erről a relációról szolt a sok között.

Az új gondolatot meghirdető ember valóban mindig le akarja küzdeni az általa érzékelt válságot, és amikor megfogalmazza filozófiai elveit, meghirdeti erkölcsi tanításait, vagy éppenséggel receptet ad a végső megoldásra, általában véve szentül hisz a saját igazában, és tiszta szándék vezérli. Mit sem tud arról, és nem is tudhat, hogy saját eszméi ugyanolyan romlott környezetbe ágyazódnak be a jövőben, mint azok, amelyek ellen éppen fellép. A megújulást hirdető filozófus, próféta, vallásalapító vagy politikus mindig szembeszáll a megelőző rendszerhez tapadó kulturális zülléssel, és nagyon gyakran az azt megelőző, esetleg az ősi, az igazi minőséget magasztalja és kívánja helyreállítani. Szeretne utólag elébe vágni a „bűnbeesésnek”.

Minden újító szándék szükségképpen beleütközik a korábbi kulturális toposzokba, és ez rendszeres kultúrharchoz vezet. Nem feltétlenül, ám az esetek nagy többségében kimutatható, hogy a harc élességét táplálják azok az anyagi és hatalmi érdekek, amelyek a régi, illetve az új képviselői esetében mutatkoznak. Merőben tiszta esetnek tűnik, amikor egy kőkorszaki színvonalon élő törzs élet-halál harcot vív, hogy megakadályozza egy olyan új istenség tiszteletét, amelynek kultuszát egy másik törzs akarja bevezetni. Ugyancsak kizárólag kulturális buzgalomnak tűnik, ha szerzetesek tucatjai fáradoznak – önös haszon keresése nélkül – azon, hogy pogányokat térítsenek a keresztény hitre. Ezek a tiszta esetek azonban távolról sem tipikusak. A tipikus kultúrharcot az jellemzi, hogy a kulturális csörték egyúttal hatalomért és anyagi érdekekért is folynak.

Az ókort mellőzve, ezt látjuk az európai kora-középkor és középkor idején az egész világon. Indiában a brahmin papság elüldözte a buddhista vezetőket, és ebben nem kizárólag vallási szempontjai vezérelték, hanem a gazdag buddhista kolostorok megszerzésének a vágya is. A buddhisták viszont kárpótolták magukat Kínában és Délkelet-Ázsia tekintélyes részeiben. Az iszlám terjesztését vezetői, alighogy az új hitvallás megszületett, hatalmas területek, országok meghódításával kötötték össze, és ez megfordítva azt is jelentette, hogy ahol az arabok, illetve később a törökök megvetették a lábukat, ott terjedni kezdett az iszlám, és az esetek nagy részében e győzelem véglegessé vált. Manapság is biztosak lehetünk benne, hogy ahol a lakosság egésze vagy nagy része iszlám hitű, ott egykor arab vagy török uralom volt, még ha többé nincs is. (A szabályt erősítő kivétel: Indonézia.)

A Római Birodalom területén viszont az történt, hogy a Kr. u. első évszázadokban a kereszténység erőszakmentesen terjedt, és elért számos provinciát, többek között Pannóniát is, ám annak mértékében, ahogyan az új barbárok, a népvándorlás különböző törzsei megjelentek, az ő hatásukra fokról fokra visszaszorult. A kereszténység évszázadokon át csak foltokban volt jelen, és a pápai hatalmat is rendszeresen veszélyeztették az itáliai érdekharcok. A VIII–IX. évszázad fordulóján történt meg az áttörés, amikor a félig-meddig már kereszténynek tekinthető Nagy Károlynak sikerült a kereszténységet meggyökereztetnie a kontinens nagy részén. Ezt viszont jórészt erőszakkal, véres háborúkkal érte el, amelyek során földeket szerzett és hatalmas kincsekhez jutott hozzá. (Elhíresült az avar kincsek eltulajdonítása, amelyeket a császár a krónika szerint 15 szekérral szállíttatott el.)

Egyelőre kimaradt a fordulatból Skandinávia, a Baltikum, míg a Balkán ahhoz volt úton, hogy vegyes hitvilág alakuljon ki a hagyományos és a formálódóban lévő új országokban. Skandinávia lakóinak jó része éppen rablókörutazásokra indult, és az otthon maradottak sem siették el a megkeresztelkedést. A közös néven vikingnek (emellett normannak és varégnek is) nevezett dán, norvég és svéd „kalandozók” végigdúlták, -rabolták a Baltikumot és Oroszország nagy részét, megtelepedtek Izlandon, Írországban és Angliában, megjelentek az északi francia partokon, valamint Sziciliában és Dél-Itáliában. Izlandról egy csoport elindult Nyugat felé, és elérte Grönlandot, majd a mai Kanada területén is partra szállt. Jó időbe telt, amíg az otthon maradt dánok, norvégok és svédek megszelídültek, és keresztények lettek. A legtovább a finnek tartottak ki régi hitük mellett, és ezen több ellenük indított hadjárat sem tudott változtatni.

Hasonlóan kemény ellenállás mutatkozott a hittérítőkkel szemben a Baltikum térségében az észtek, a lettek és a poroszok részéről. Egyedül a litvánok hajtották végre a fordulatot önszántukból, míg másutt a Német (Teuton) Lovagrend kardjára és „véres térítésére” volt ehhez szükség. A küzdelem a XIII. században fejeződött be.

A Balkán népei között sok volt a saját hitvilággal rendelkező friss bevándorló. Ők aszerint igazodtak a számukra új világhoz, hogy melyik nagy befolyással rendelkező hatalom közelében telepedtek meg. Nyugaton a Frank, illetve a Német Birodalom, és egyúttal Róma volt a logikus

választás, míg a Balkán keleti felében Bizánccal és az általa képviselt ortodox kereszténységgel kellett számolniuk. A törökök megjelenése után egyes helyeken benyomult ide az iszlám hitvilág is. Az igazodás, olykor a választás szükségessége Közép-Európa államai számára hasonlóképpen merült fel.

Végeredményben több mint ezer évig zajlott a kultúrharc pogányság és kereszténység között, aminek során lényegében véve érvényesült a „cuius regio, eius religio” (akié a birtok, azé a vallás) elve, de még le sem zárult, amikor a harc fellángolt az eretnekek, szektások, a más vallásúak (például zsidók), a boszorkányok, hitehagyottak stb. ellen. A förtelmek üldözői velük sem végeztek még, amikor megszólalt több új vallásalapító, aki a megromlott erkölcsöket akarta megjavítani, vissza akart térni a tiszta, az eredeti kereszténységhez, és ennek megfelelően támadta az egyház romlottságát, fényűzését, letérését a Krisztus által mutatott útról. A XV. században szólalt meg Husz János Csehországban, és nem sokkal később követte őt Kálvin és Luther. Rómában megszervezték a világ első Propaganda Hivatalát, és elkezdődött egy olyan frenetikus vitafolyamat, amelyet addig a világ nem ismert. A felek vitáztak írásban és szóban, a templomokban és iskolákban.

A kultúrharc a reformáció, ellenreformáció hosszú évtizedei alatt megbontott országokat, felszabdalt családokat, és számtalan emberi áldozatot követelt. Franciaországban a király bizonytalansága mészárlásba torkollott, és az úgynevezett Szent Bertalan éjszakája után tízezrek menekültek német földre, hogy megmentsek az életüket. Magyarországon a keleti rész zömmel reformált lett és maradt, míg a katolikus hit mellett gyülekezők a nyugati részeken tömörültek. Sokan mindenüket hátrahagyva elmenekültek eredeti lakóhelyükről.

A további európai történet már jóval ismertebb a mai ember számára. Jöttek a széplelkek, akik már nem az Édenkertbe, hanem a Nap országába, Görögországba vagy a csodás római birodalomba vágytak vissza, és ezen a módon keresték az újjászületést, a reneszánszot. Néhány jelentős tudós ugyan már a XIII. században jól ismerte Arisztotelészt, a városi, értelmiségi, vagyis írni, olvasni tudó réteg nagyjából a XV. századra lett akkora, hogy az antik kultúra imádata és majmolása áramlatként jelenhessen meg. Követték őket a fel- vagy megvilágosodás apostolai, és ettől kezdve a vita, a harc politikai alakzatot is kezdett magára ölteni.

Végül megszületett a kultúrharc, a „Kulturkampf” fogalma, amely a valóságban a szerveződő német állam kancellárjának, Otto v. Bismarcknak arra irányuló törekvését fejezte ki, hogy korlátozza a tartományok önállóságát, és főként letörje a katolikus bajor elit szeparatista hajlamait. Ez a Kulturkampf rövid ideig tartott, és békés kompromisszummal végződött, amely a német politikában mind a mai napig érezteti a hatását.

Jóval hosszabb életű és sokkal keményebb volt az a kultúrháború, amelyet a kettéosztott francia társadalom tradicionalista, vallásos csoportjai, az „ancien régime” hívei és a laikus, modernizáló, radikális csoportok vívtak egymással. Ez a háború a forradalom vidékéig nyújtotta a gyökereit, és a köztársaság idején (1871-től) különösen kiéleződött azáltal, hogy a kormányok visszaszorították, majd úgyszólván felszámolták a katolikus egyház egész anyagi eszköztárát.

Előfordult kisebb településeken, hogy a hívők barikádokat építettek az egyházi vagyon megóvása végett, amikor az állami szervek konfiskálni akartak. Ebbe a harcba ágyazódott be a Dreyfus-per, és a zsidó kapitány vélhetően sosem szabadul ki internálása szigetéről, ha a francia társadalom tekintélyes része – írók, lapszerkesztők, politikusok –, nem kelnek a védelmére, s nem rázzák fel az értelmiségiek és mások jó részét.

Ha innen egy kisebb ugrást teszünk az időben, a két világháború közötti diktatúrák körében

találjuk magunkat, amelyek mindegyike folytatott kultúrharcot saját értelmezése alapján, de mindent felülmúlt az évezredek európai kultúra rombolása, feldúlása a két totális diktatúra kereteiben. Nem részletezem a német nemzetiszocialista és az oroszországi sztálinista diktatúra kultúrharcos eseményeit, mivel ezeknek terjedelmes irodalma létezik, amelyet bárki megismerhet. Még egy további kis időugrás, és megtaláljuk Mao Ce-tung értékromboló és gyilkoló Kínáját, illetve néhány kisebb volumenű őrjögő diktatúráját.

A felsorolt és a nem említett mindenféle kisebb-nagyobb áramlatnak megfigyelhető két közös vonása, akkor is, ha diametrálisan szemben álltak egymással. Mindegyik tan összefüggő, saját körén belül logikus rendbe sorakozó részekből szerkesztett, koherens egységként lépett fel. Másrészt a képviselői világosan elmondták, leírták, leíratták, egyes esetekben a követőik írták le és hirdették ország-világ előtt mindazt, amit képviseltek. Ez még a kemény diktatúrákra is érvényes volt. Leginkább ingadoztak, bizonytalankodtak a kulturális kérdésekben a puha, illetve átmenetben leledző diktatúraféleségek. Markáns kivételt alkotott a mindenkori kínai önkényuralom a Mao által meghatározott néhány évet kivéve. Egyébként ugyanis a kínai dinasztiák hivatalosan egyáltalán nem vagy csak kevéssé foglalkoztak a szellemi irányzatokkal. Manapság is együtt élnek a konfucianus, a taoista, a buddhista, a muszlim, a keresztény eszméket valló emberek. Ha Kínában elégedetlenség mutatkozik, az nem kötődik az egyik vagy a másik kulturális áramlathoz, és ez a körülmény cáfolja azt a felfogást, amely szerint a civilizációk feltétlenül egymás ellenségeként kell hogy fellépjenek.

Miben különbözik a jelzett tulajdonságoktól a Magyarországon meghirdetett „kultúrharc”? Mielőtt e kérdésbe belevágnánk, tisztázandó, hogy mi is a téma. Nos, nem a konzervatív nézetrendszer, hanem a „harc”, amit – jogtalanul – annak nevében folytatnak. A közelmúltban is voltak, ma is léteznek konzervatív felfogású tudósok, szakemberek, akik kiválóan, mindenki hasznára teszik a dolgukat, higgadtan elmondják, leírják a véleményüket. Ők vitaképesek, és nem folytatnak „harcot”, hanem leginkább vitáznak azokkal, akikkel nem vagy nem mindenben értenek egyet. Nem róluk lesz tehát szó, hanem egy harci stratégiáról, amely a kultúrharc jegyében és nevében zajlik.

Nos, a jelenlegi magyarországi kultúrharc mindenekelőtt abban különbözik az elődeitől, hogy nem árulja el saját „tanítását”. Egyetlen szilárd jellemzője, hogy „nemzetinek” nevezi magát. Ez azonban azért képlékeny fogalom, mert a nemzeti eszme időről időre nem csak a magyar társadalom különböző csoportjainak értelmezésében, de mindenütt változott. Ennek megfelelően maga a gondolat és a nemzeti identitáshoz való ragaszkodás a XVI. századtól kezdve végighúzódik a magyar történelmen, és rendszeres témája volt mind az irodalomnak, mind a művészeteknek, ám a formája is, a célrendszere is minduntalan átalakult. Másrészt a nemzetet sokféleképpen szolgálhatta valaki. Sor került összeesküvésre, felkelésre, reformmozgalomra, azon belül radikális és „fontolva haladó” árnyalatokra, szabadságharcra, megbékélésre, a demokratikus és a nemzeti szempont összekapcsolására, illetve elszakadására, erőszakkal egybekötött nemzetmentésre, majd többféle revíziós törekvésre és szervezkedésre.

Ki tesz itt igazat? Bármit is tettek vagy nem tettek a történészek, eddig nem alakult ki többségi vélemény azt illetően, hogy ki volt a nemzet „igaz” fia: Széchenyi, Kossuth, Deák, Görgey, Tisza István, Károlyi? Sőt, e kérdésben még Kun Béla valódi szerepe is kétséges maradt. A továbbiakról már nem is szólok, mert az első világháború utáni helyzet széles körű társadalmi értelmezése már nem is lehetne zavarosabb. Méghozzá éppen a nemzeti kérdés tekintetében. Vajon az szolgálta a nemzeti érdeket, aki tűzön-vízen át kitartott a már veszendőbe ment revízió fikciója mellett, vagy aki úgy vélte, mint Bethlen István, hogy jobb megbékélni a kis Magyarországgal, mintsem új katasztrófába hajszolni a nemzetet?

A sebtiben felsorolt probléma-halmaz jelzi, hogy a „nemzeti” jelző önmagában elégtelen egy magyar kulturális arculat megrajzolásához. Közelebb hozna e célhoz, ha a magát konzervatívnak nevező áramlat megfogalmazná azokat a napjainkban is érvényes konzervatív értékeket, amelyeket képvisel? Egyesek meg is teszik ezt, de a hangjukat elnyomja a „kultúrharc” hadvezetősége. E művelet mentén találni lehetne áramlatokat és közszereplőket, konzervatívokat és liberális-konzervatívokat, akiket eddig mellőztek, vagy nem szenteltek nekik kellő figyelmet.

Ilyen ajánlatokról azonban a kultúrharc vezetőitől nem hallani, a tan üres marad. Megtöltésének több körülmény az útjában áll. A konzervatívok ugyanis általában, és az európai kultúrkörben manapság is, a megőrizve és meggondolva történő változások hívei, ami összeegyeztethetetlen a Fidesz radikális, szabadságharcos szlogenrendszerével, és valószínűleg néhány vezetőjének karakterével is.

Útjába került a konzervatív áramlatok és személyiségek tiszteletének az a hangulat is, amelyet ez a párt saját táborában teremtett, vagy hagyott mások által megteremteni. Ez a tábor gyors eredményekről, megvívott, győztes csatákról akar hallani, vagy legalábbis ezt hiszik róla. Lassú, meggondolt, a társadalom egésze által üdvözölt vagy legalább nem támadott lépések kialakításáról, vagyis konzervatív módszertanról ebben az atmoszférában aligha lehet szó. Hogyan is lehetne a bankszféra rendszeres támadása közepette – mondjuk – Széchenyit dicsérni, aki a gazdaság lelkeként sürgette a hitelműveletek és a bankrendszer kiépítését? Vagy lehet-e emlegetni az igazán konzervatív Vas József prelátust, a szociális ügyek miniszterét, aki minden lépése előtt összehívta a kérdésben érdekelt valamennyi szervezet képviselőit, beleértve ebbe a szakszervezeteket is? A kormány által képviselt gyors, a vitákat kiküszöbölő metódus ezt sem teszi lehetségessé.

Lehet-e hivatkozni konzervatív pénzügyi politikusokra, amikor a PM államtitkára egy ankéton (1928-ban) azt magyarázta el a nagytőke és a nagybirtok képviselőinek, hogy az iskoláztatás és a gyógyítás kiterjesztése, a pénz, amit az állam e célokra elkölt, az ő közvetlen érdekeiket is szolgálja? Nyilvánvaló, hogy a szintén konzervatív Bethlen Istvánra sem lehet hivatkozni, hiszen ő az ország gazdasági szanálását döntően külföldi tőke segítségével hajtotta végre. (Gömbös Gyula volt az, aki Bethlennel szembeszegülve hirdette, hogy ezt a magyar állam saját, belső erőből is végre tudja hajtani.) Jóllehet igencsak „nemzeti”, mégis hibás Klebelsberg Kunó is, mivel túlságosan bölcselet- és művészetpárti volt, és körömszakadtáig védte a hazai egyetemeket. Az egyetemekből nem akart olyan darálókat fabrikálni, amelyek pillanatnyi szükség szerint ontják a piacképes műszaki és természettudományos dolgozókat. Márpedig a nagytőke képviselői ennek jegyében kívánták volna megszüntetni a szegedi és a pécsi egyetemet, valamint a debreceninek mintegy a felét. Még csak Antal József sem igazi hivatkozási alap, mivel nagy része volt az „elrontott, sikertelen” rendszerváltásban. Ha az ő szelíd konzervativizmusán nem üt rést liberalizmusa, manapság nem kellene ismételtlen rendszert váltani. Márpedig a mai kultúrharcosoknak ez az egyik vesszőparipájuk.

Tisztázatlan kérdés marad e „tanításban”, hogy végül is milyen rendszert milyenre akarnak átváltani a politikát meghatározó erők. Az egyetlen erőközponttal rendelkező demokrácia fogalma ugyanis súlyos belső ellentmondástól szenved. A demokrácia lényegéhez tartozik ugyanis, hogy több erőközpont igazgatja. Nem csak a hatalmi ágak szigorú elkülönítése biztosítja a nép uralmát, és nem is csak a különféle áramlatok képviselőinek szabad vitái a törvényhozó testületekben teszik lehetővé a mérlegelést és a különböző érdekek figyelembevételét, hanem manapság az a párbeszéd is, amelyet az állami képviselet azokkal az emberekkel folytat, akik talán el sem mentek szavazni, érdekeik azonban vannak, és ezek képviseletére szervezeteket működtetnek.

Az egyetlen erőközpontból irányított állam mindezt kizárja, és a hazai esetben kizárja az eseményekből a szavazó közönség ama 49 százalékát, amely nem erre az erőközpontra adta le a voksát. Ezt a tömeget és képviselőjét az átértelmezett „demokrácia” prófétája ellenségként kezeli, és legfeljebb a mindenkori pillanatnyi érdekei szerint tesz különbséget az „ellenségek” egyes csoportjai között. A szociáldemokratákat éjjel-nappal támadja, a liberálisokra alkalmilag zúdítt vádakot, kommunistaként bélyegez meg konzervatív, liberális, demokrata csoportokat, és leginkább a szélsőjobboldalt kíméli. Minden kultúrkörnek voltak és vannak ellenfelei vagy ellenségei, olyan azonban máig nem volt ismert, amely nem rendelkezett önképpel, és kizárólag ellenségei által tükröztette volna magát.

A jelenlegi kulturális beszéd tehát nem alkot összefüggő, logikus egészet, nem lehet belőle megtudni, hogy miben áll képviselőjének a konzervativizmusa, és miben tekinti magát demokratának. A múlttól alkotott képe hiányos és zavaros, államfelfogása nem követhető.

Végül is, mi marad meg a magyar közelmúlt történetéből és alkotásaiból, amit meg lehet jeleníteni mint nemzetit, magyart? Nos, erre a kérdésre a kormányzati politikusok szintén nem adnak választ. Az irodalommal kapcsolatban nyilvánvaló, hogy a legnagyobb magyar nevek a tankönyvekben jelennek meg, míg a közbeszédben legfeljebb az emlegetés szintjén kaphatnak helyet, érdemben azonban nem helyezhetők el a politikai palettán, mert ennek egész szellemiségük ellentmond. Marad az egyébként is jól ismert szelektálás.

Felmerül azonban a kérdés, hogy ki szelektál, és milyen szempontok szerint teszi ezt. Kormányzati szinten a felelősséget elvetik, mondván, hogy az államnak nem lehet beleszólása a kultúra kérdéseibe. Elvileg ez az álláspont helyeselhető, csak hogy az értelmiségi holdudvar megteszi ezt a kormány helyett, sőt a döntésekbe igyekszik bevonni és kompromittálni másokat is, így például a Magyar Tudományos Akadémiát. Megteszik emellett szélsőséges elemek és csoportok, a saját ízlésük szerint bepötytyözve az országot a nekik tetsző szobrokkal, emlékhelyekkel, domborművekkel stb. Ha egy kulturális ügynök kijelenti, hogy a maga részéről kizárja a „buzi” irányzatot és képviselőit a színpadról, úgy elég nagy csapást mér az irodalomra, a színházi világra, a zeneirodalomra, az előadóművészekre. A kormány mit tesz? Semmit, mivel már megmondta, hogy ez nem az ő dolga.

Mindazonáltal a kormány egyik tagja „véletlenül” kitüntet egy rasszista újságírót, és a kormány mindössze annyit tesz, hogy a kitüntetést visszavonhatja, de a kitüntetőnek eszébe sem jut, hogy talán illene lemondania, és ezt a kormány nem is igényli. Ugyanez a köztisztviselő felcserél két együttest, és a kitüntetést nem annak adja, akinek kellene. Mi történik? Semmi.

A „vezető erő” egy-két magas rangú képviselője is elgaloppírozta magát, amikor például Nyíró József hamvaival, vagy inkább az azokat szimbolizáló urnával, bohózatba illő utazást tett a semmibe. Az erdélyi írók közül nem Tamási Áronról vagy Koós Károlyról hallunk, hanem Nyíró Józsefről, a német nemzetiszocialisták kedvencéről, illetve Wass Albertről, akit a maga idején a közvélemény nemigen tartott nyilván, ezzel szemben Romániában háborús bűnösneként halálra ítélték. Tudjuk, hogy a háború utáni időkben voltak súlyos ítélezési tévedések, és Romániában akkoriban nagyon is rájárt a rúd a magyarokra, de román részen ebben az esetben azóta sem korrigáltak, holott erre bőven lett volna idejük. A hazai irodalomból egyedül Tormay Cécile, a rasszista írónő emelkedik ki a „harcmezőn”. A felső papságot Prohászka Ottokár képviseli, aki az antiszemita hullám egyik legjelentősebb gerjesztője volt.

A két világháború közötti időszakban a politikát a már említettek feltűnő hiánya mellett Gömbös Gyula, Teleki Pál és Horthy Miklós képviseli. Gömbös diktátori hajlamait azonban éppen a konzervatívok masszív ellenállása fékezte meg. Teleki Pál – számos erénye mellett és ellenére – a fajelmélet híve és a zsidók elleni törvénykezés előmozdítója volt. Telekiről egyébként

mostanában kevesebbet hallani. Talán azért, mert a szélsőségek képviselői nehezményezik, hogy a németek feltétlen támogatása helyett az öngyilkosságba menekült.

Horthy Miklós ízlésvilága kétségkívül konzervatív volt, viselkedési mintáit a múltban, saját ifjúságának előkelő vidékein sajátította el, a számára legérthetőbb közeg a flotta helyett a hadsereg lett, és azt gondolta, hogy a hadsereg vezetésére mindig mindenben támaszkodhat. Nos, tévedett. Horthy sok miniszterelnököt támogatott, majd ejtett el. Támogatta Bethlent, Gömböst, Telekit, Kállay Miklóst, ami azt jelenti, hogy egymástól alaposan eltérő politikák mellett állt ki. Melyik volt Horthy Miklós saját politikája? Mindegyik, illetve egyik sem. A mindenkori érdekek fényében pragmatikusan próbált dönteni, de nem vezérelte semmiféle következetes konzervatív politikai eszmerendszer. „Nemzeti” volt, mint mindenki, a „kereszténységével” azonban adódott probléma. A katolikus egyház szempontjából a protestáns nem igazi keresztény, úgyhogy Horthy a nem igazi keresztény táborba tartozott. Elhíhetjük neki, hogy – miként Hitlernek 1943 áprilisában kijelentette – a zsidókat valóban nem akarta „agyonütni”, de bő egy évre rá nem mozdult meg, amikor a németek (magyar segédlettel) százezerrel szállították el a magyarországi zsidókat, nagyrészt hűségese magyar állampolgárokat, hogy meggyilkolják őket. Végül mégis lépett egyet, és ez mintegy százezer pesti zsidót megmentett a haláltól, őt pedig a nemzetközi bíróság vádhatóságától. Horthy politikai lépéseinek egy része méltányolható, más része viszont nem. Nem volt az a fekete ördög, amilyenek egy ideig ábrázolták, de a Grál-lovag szerepe sem illik rá. Horthy egy traumákkal terhelt kor problematikus alakja. Semmiképpen nem az a „hős”, akinek tucatjával kellene szobrot állítani.

Miből ered az egész zűrzavar? Logikus feltevés, hogy nagy része van benne a hozzá nem értésnek, a dilettantizmusnak. Joggal felvethető viszont az is szempontként, hogy e téren lehet a legtöbbet engedni a Jobbik nézetrendszerének a legkisebb kockázat mellett. A „semlegességet” védőruhaként használva könnyű engedni, mert a kultúra és a történelem a társadalom szempontjából amolyan lágy szerkezet, amelyben abszolútumok amúgy sem mutathatóak ki. „Virágozhat minden virág”, és senki sincs felhatalmazva a végső ítélet kimondására. Legfeljebb annyit lehet megjegyezni, hogy a gazt azért fel lehet ismerni. Egyébként azonban kicsi azoknak az embereknek a száma, akik a kultúra elleni merényleteket önmaguk ellen (is) elkövetett bűnnek érzik, és jól ismerve a virágokat, el tudják tőlük különíteni a gyomot. E szempontok együttvéve azt jelentik, hogy a vélhető hozzá nem értés vagy közöny mellett e politikát tudatos félrevezetési szándék vezérli.

Végül is hinni lehet, hogy egyfelől valóban túlságosan nagy a dilettantizmus, a felületesség, másfelől viszont nagyon erősen hat a politikai csábítás a pótlólagos és általában szélsőséges emberek, csoportok szavazatainak megszerzésére. Ha a magát konzervatívként számon tartó pártok a valódi konzervatív értékeket mutatnák fel a jelenben és keresnék a múltban, azt a kultúra szerelmesei legitim törekvésként tudnák felfogni minden oldalon, a jelenlegi zagyaság azonban kizárólag a nekivadult idegengyűlölő, rasszista szélsőségeseknek kedves.

A kultúrharc hirdetői és harcosai számára a rossz hír az, hogy ritkán sikerült a hagyományokból táplálkozó kultúrákat vagy azok egy meghatározott részét, például évszázados politikai áramlatot, nyom nélkül eltüntetni. A régmúltban is kevéssé fordult elő ilyesmi, egy ideje viszont az ilyen kísérletek minduntalan bukásra lettek ítélve. Az „outsiderek”, akik „kívülről” akarják felpörgetni az idő kerekét, és azok a múltba nézők, akik azt vissza szeretnék forgatni, elég rendszeresen meg szoktak bukni.

Kapcsolódó írások:

1. **Ormos Mária: Zavaros oldalak** Az ember könnyen azt hiheti, hogy a bal- és a...
2. **Ormos Mária: Politikai igazságok és hazugságok** Ormos Mária Politikai igazságok és hazugságok A napjainkban lezajlott...
3. **Ormos Mária: Trianon – Bukás, felelősség, igazság** Történelmi tálatokban semmi szokatlan nem volt abban, hogy egy háborút...
4. **Rainer M. János: Mindent összegezve (Ormos Mária: Van-e történelem? Budapest, 2012, Kossuth.)** Ormos Mária a magyar történészcéh egyik vezető alakja, nagyasszonya, aki...
5. **Pető Iván: Összegezve 2. (Ormos Mária: Múlt a jelenben. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013.)** E hasábokon elődöm, Rainer M. János Mindent összegezve címen írt...

Cimkék: **Ormos Mária**